

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

УДК 911.6

К. В. Коломієць, старший викладач
кафедра географії України,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
вул. Дворянська 2, м. Одеса, 65082
ggf@onu.edu.ua

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА РЕГІОНУ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЧОРНОМОР'Я ДЛЯ ПОТРЕБ ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ

У статті проаналізовано особливості територіальної організації суспільства (ТОС) регіону Українського Причорномор'я. Регіон Українського Причорномор'я розглянуто як соціально-економічну систему, в межах якої виокремлюються таксономічні одиниці різного ієрархічного рівня. Надано принципи, які виступають фундаментом для розмежування регіонів та їх складових – мезорегіонів, мікрорегіонів та округів. В регіоні Українського Причорномор'я за певними критеріями та ознаками виділено три мезорегіони, вісім мікрорегіонів та вісімнадцять округів та надана характеристика ТОС в межах кожного з них.

Ключові слова: територіальна організація суспільства, планування території, регіон Українського Причорномор'я, мезорегіон, мікрорегіон, округ.

ВСТУП

Особливу роль у різнорівневому представленні територіальної організації суспільства (ТОС) відіграють регіони. ТОС регіону виступає однією з його головних географічних, зокрема соціально-економічних характеристик. Нагадаємо, що нині вже законодавчо затверджена Генеральна схема планування території України [4] і розпочинається планування територій регіонів, що має на меті оптимізацію їх ТОС за соціально-екологічними та економічними критеріями. З проголошенням державної регіональної політики (2001 р.) постала актуальна проблема регіоналізації країни взаємопов'язано з адміністративно-територіальною реформою. За європейськими нормами майбутні регіони України повинні бути значно крупнішими сучасних областей (базові регіони NUTS-II), а адміністративна регіоналізація країни – обов'язкова умова її входження до ЄС. Зауважимо, що в європейських країнах в регіональній економіці розповсюджено підхід, що господарський комплекс регіону є не лише поєднанням галузей і видів економічної діяльності, але й органічна цілісність його

територіальних складових – мезо- та мікрорегіонів, за рахунок раціональної взаємодії яких можливо зростання господарства регіону.

Кожний регіон має свою власну ТОС, зумовлену його історико-географічними, етнокультурними, демографічними, розселенськими, соціально-економічними особливостями розвитку, заселення та господарського освоєння.

При аналізі просторових особливостей ТОС регіоналізація- поділ території на регіони, виступає загально визнаним і популярним напрямом [8, с. 14]. По-перше, регіони виступають як первинні форми ТОС, що підлягають картографуванню. По-друге, значного поширення набула регіоналізація як методичний прийом дослідження територіальної неоднорідності географічних явищ. Особливість сучасного етапу соціально-економічного розвитку України проявляється в значній територіальній диференціації соціально-економічного положення як регіонів загалом, так і характерних внутрішньорегіональних відмінностях.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема регіоналізації сама по собі не нова, її слід розглядати як продовження традиційного соціально-економічного або суспільно-географічного районування в сучасних умовах. Так, соціально-економічному районуванню присвячені численні праці вітчизняних вчених – М. Д. Пістуна, М. С. Дністрянського, Ф. Д. Заставного, В. А. Поповкіна, В. К. Симоненка, О. Г. Топчієва, О. І. Шаблія, К. В. Мезенцева та ін. Теоретичною та методологічною основою регіоналізації на мезо- та мікрорівні займалися О. Г. Топчієв, Мальчикова Д.С., Малиновський В. В., Тітенко З.В., Хоміч Л. В. Не зважаючи на зацікавленість дослідників темою, прикладів розробок на рівні майбутніх регіонів (європейський базовий регіон – NUTS II) вкрай мало. Отже, *метою роботи є* розробка пропозицій щодо територіальної організації суспільства регіону Українського Причорномор'я на мезо- та мікрорівнях як основи для формування схем планування територій регіону, розробки стратегії регіонального розвитку, проведення адміністративної регіоналізації. *Об'єкт досліджень* – територіальна організація суспільства регіону Українського Причорномор'я. *Предмет досліджень* – просторово-часові особливості територіальної організації суспільства регіону УП.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В основу даної статі було покладено статистичні дані управлінь статистики Миколаївської, Одеської та Херсонської областей, картографічні джерела. Методологічну основу дослідження склали розробки, які викладені в наукових працях [1-3, 6, 9]. В ході аналізу матеріалів були застосовані картографічний, порівняльно-географічний, метод системного аналізу, метод класифікації.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Під *регіоном* розуміємо комплексну територіальну одиницю з характерним поєднанням головних територіальних чинників регіоналізації – історико-

географічних, природно-географічних, гео економічних, розселенських, геополітичних; такі регіони являють собою цілісні територіальні природно-господарські комплекси вищого рівня.

У соціально-економічній географії об'єкт суспільно-географічного дослідження з точки зору системного аналізу слід розглядати як велику, складну, відкриту, багаторівневу систему (соціогеосистему), яка функціонує у певному середовищі, а також взаємодіє з ним та іншими системами [3, с. 39]. Регіон також є об'єктом суспільно-географічного дослідження, а це в свою чергу передбачає вивчення його як цілісної суспільно-економічної системи, яка складається із сукупності взаємозв'язаних елементів.

Регіон Українського Причорномор'я являє собою з точки зору системного підходу складну комплексну систему, яка має певні властивості. По-перше, регіон УП є відносно цілісним утворенням, який було виділено за групою факторів: географічного (приморське положення, вихід регіону до Чорного та Азовського морів, єдність фізико-географічних умов); економічного (спеціалізація та господарські функції регіону, в тому числі і міжрегіональна спеціалізація); соціального; геополітичного та гео економічного (прикордонне положення, участь регіону у міжнародних організаціях).

По-друге, в складі цього цілісного утворення можна виокремити такі складові частини: географічне середовище, господарство регіону, населення та різні спільноти, в які воно об'єднано, тощо. При цьому кожний з елементів може бути розглянутий як підсистема. По-третє, всі елементи системи знаходяться в багаточисельних взаємовідносинах між собою (економіка – природні ресурси – населення) і утворюють певну структуру – ТОС. По-четверте, регіон є відкритою динамічною системою, він тісно пов'язаний з іншими регіонами і функціонує на основі міжрегіональної інтеграції.

По-п'яте, регіон як цілісне територіальне утворення являє собою підсистему в територіальному утворенні більш високого рівня – країни або, з розвитком глобалізації, виходить на міжнародний рівень; і в той же час регіон є зовнішнім середовищем для систем нижчого територіального рівня (вони розглядаються як його підсистеми). Рахуємо, що вищенаведені властивості ознак є достатніми, для того щоби регіон УП розглядати в якості регіональної системи і використовувати для його вивчення методи системного підходу, а саме системний аналіз та системний синтез.

Передумовою визначення таксономічних одиниць мезо- та мікрорівня є встановлення системи принципів, які виступають фундаментом для розмежування регіонів та їх складових, а саме: збереження територіальної цілісності, функціональної визначеності, збалансованості, ієрархічності, єдності адміністративно-територіального поділу.

Принцип збереження територіальної цілісності проявляється через реальну єдність елементів системи на певній території. Ураховується вся сукупність районоутворюючих факторів (природні умови й ресурси; демографічний потенціал; розміщення в регіонах промисловості й сільського господарства,

щільність і конфігурація транспортної мережі, внутрішньорегіональні й міжрегіональні економічні зв'язки і ін.), що дає можливість проведення комплексного аналізу території.

Принцип функціональної визначеності щодо господарського використання – кожна система виконує властиві їй функції по відношенню до її зовнішнього середовища, а її підсистеми мають внутрішні функції.

Принцип збалансованості – досягнення стану найкращого функціонування суспільно-економічної системи через раціональне (оптимальне) співвідношення між різноякісними компонентами та узгодження природних, соціально-економічних, демографічних та адміністративних меж. При визначенні території, яку належить віднести до того чи іншого мезо-, мікрорегіону необхідно взяти до уваги, що мова йде про створення певних умов для збалансованого соціально-економічного розвитку зазначених одиниць.

Принцип ієрархічності – розподіл від великого до малого. Ієрархічність дозволяє ділити територію на мезо-, мікрорегіони, що знаходяться у чіткому взаємозв'язку і підпорядкуванні.

Принцип єдності адміністративно-територіального поділу передбачає врахування меж адміністративних територіальних одиниць в регіоні. При такому підході також буде дотримано одного з визначальних критеріїв при організації та формуванні одиниць NUTS в Україні – це максимальна прив'язка до адміністративно-територіальної одиниці [12, с. 8].

Принцип перспективності полягає в тому, що економічне районування повинне бути перспективним, зверненим у найближче (10–15 років) майбутнє, урахувати нові досягнення світової науки й техніки.

Регіоналізація в контексті даної роботи розглядається як геопросторова форма класифікації [7, с. 101-108]. Під таксономічними одиницями – мезорегіоном, мікрорегіоном та округом розуміємо територіально цілісні частини регіону з ознаками взаємопов'язаності та цілісності – природно-ресурсної, соціально-демографічної, інфраструктурної та економічної складових ТОС, які виокремлюються за певними критеріями та ознаками [1].

Погоджуючись з думкою фахівців [8, с. 54], що методологія сучасної регіоналізації повинна бути орієнтована на максимальне врахування всього комплексу різноманітних ознак і критеріїв, згадаємо, що на вищих ієрархічних рівнях територіальної системи циркулює більш абстрактна і загальна інформація. Характерними рисами при виокремленні таксономічних одиниць *мезорівня* – **мезорегіонів**, вважаємо відмінність в природно-географічному положенні (віддаленість від морського узбережжя, або ядра регіону), своєрідність природо-ресурсного потенціалу; особливості розселення населення; характерний набір видів економічної діяльності (галузей), який зумовлено саме географічним положенням [1].

Потрібно сказати, що особливостям організації господарської діяльності в приморських областях України присвячені праці Топчієва О. Г., Тітенко З. В., Шашеро А. М, Мальчикової Д. С. [6, 9]. Науковцями відмічено, що для при-

морських регіонів, особливо для Одещини, властиве виражене *природно-господарське* ешелонування території, яке простежується в зміні функцій та і в інтенсивності господарського використання території регіону відносно берегової лінії моря на суші та на морі. Отже, саме теоретичну модель природно-господарського ешелонування покладено в основу територіальної організації суспільства регіону Українського Причорномор'я на мезо- та мікрорівнях.

Для регіону Українського Причорномор'я основним фактором, який визначає природно-господарське мезорайонування є його приморське положення, яке вплинуло, в першу чергу, на формування своєрідного типу територіальної організації господарства всього регіону УП – приморсько-фасадного. Так, в межах регіону УП головні економічні центри – це портово-промислові центри, а також рекреаційні центри та найбільші міста, розміщені вздовж узбережжя моря та по нижній течії річок Дунаю, Південного Бугу, Дніпра. Така організація території є результатом прояву загальної закономірності розвитку приморських регіонів (приморських смуг) з потужними морегосподарськими, рекреаційними та природоохоронними функціями, відповідно до яких переважна частина населення (особливо міського) та господарства концентрується безпосередньо уздовж узбережжя, або у максимальному наближенні до контактного фронту суші і моря.

Територія, яка прилягає до морського узбережжя – «приморська смуга», має свою специфіку використання з певним набором господарських функцій, основними з яких є рекреаційні, природоохоронні, портово-промислові та транспортно-логістичні. Але приморська смуга характеризується не тільки своєрідною структурою економіки але має і відмінну від «глибинних сухопутних» районів геодемографічну ситуацію, геодемографічну структуру населення. Проаналізовані розселенські показники свідчать [10], що саме в приморській смузі більш сформована мережа міських поселень і вони представлені не тільки малими і середніми, але і великими містами, що сприяло формуванню тут міських агломерацій. Існування осередків максимальної концентрації населення та господарства – великих міст спричинило формування азональних приміських сільськогосподарських зон. Малі міста приморської смуги у генетичній типізації переважно відносяться до морських портових міст, селища міського типу до курортно-оздоровчих.

Для приморської смуги регіону характерне інтенсивне сільськогосподарське виробництво з розвинутим зерновим господарством (пшениця, ячмінь, кукурудза), вирощуванням соняшнику, овочівництвом, виноградарством, плідівництвом, молочно-м'ясним та м'ясо-молочним скотарством, птахівництвом, вівчарством. Тут розміщені великі зрошувальні системи: Дунай-Дністровська, Нижньо-Дністровська, Червонознаменська та ін., що спеціалізуються на вирощуванні овочевих, кормових і зернових культур. Навколо великих міст сформувалися зони інтенсивного сільськогосподарського виробництва приміського типу.

Одним із принципових моментів в функціонуванні мезорегіонів є необхідність формування природних каркасів екологічної безпеки, а саме регіональної екомережі. Прибережний регіон виконує роль своєрідного «екологічного» коридору вздовж північного побережжя Чорного і Азовського морів, включаючи як сухопутні ділянки, так і морську акваторію та входить до складу Азово-Чорноморського екологічного коридору міжнародного і національного значення. Саме на стику моря та суші зосереджені унікальні біосферні ресурси, що охоплюють заповідні природні комплекси, біоценози та екосистеми пониззя Дунаю, Дністра, Дніпра, лиманів, морських узбереж, пересипів та кос, морського шельфу. Разом із тим, саме для приморської смуги характерний такий вид природокористування як рекреаційне (точкове – курорти та зональне – курортно-рекреаційні зони).

Всі перераховані критерії було взято до уваги при виділенні *Приморського урбанізованого, рекреаційного, природоохоронного, портово-логістичного мезорегіону* (далі Приморський мезорегіон) (рис. 1). Взагалі до нього віднесено всі адміністративні райони Приморської смуги, а також райони, які, хоч і не мають безпосереднього виходу до моря, але входять до Одеської агломерації – Біляївський, Роздільнянський, Іванівський, частково Новоодеський як приміська зона м. Миколаєва, також Цюрупинський, який разом з Білозерським районом та м. Херсон утворюють Херсонську агломерацію. Загальна кількість адміністративних районів зазначеного мезорегіону – 22.

З віддаленістю від моря змінюються види господарської діяльності, які вже лише частково пов'язані із морем, особливості використання природних ресурсів. Територія *Степового агропромислового, сільськогосподарського мезорегіону* (далі Степовий мезорегіон) розміщена у Степовій природній зоні, західну частину мезорегіону займає північностепова підзона, східну частину (на схід від Інгулу) – середньостепова підзона, на південь від Каховського каналу – південностепова фізико-географічна підзона. Мезорегіон державним кордоном розділено на дві незв'язаних між собою частини, але не зважаючи на це, для нього характерна природно-господарська цілісність – це типовий сільськогосподарський регіон із невисоким рівнем розвитку переробної промисловості, рівень інтенсивності сільського господарства помітно нижчий, ніж у Приморського мезорегіону. Простежуються загальні риси в розселенні населення, за виключенням західної задністровської частини, яка має дещо іншу історію заселення та виключну етнічну мозаїчність території. У Степовому мезорегіоні практично відсутнє рекреаційне господарство як галузь.

Для потреб місцевої рекреації використовують лише окремі ділянки та місцевості. В якості об'єднуючого каркасу екологічної безпеки виступає Південноукраїнський екологічний коридор, який простягається в широтному напрямку через Степовий мезорегіон (рис. 1).

При виокремленні *Периферійного агропромислового з елементами транспортно-логістичної системи мезорегіону* (далі Периферійний мезорегіон)

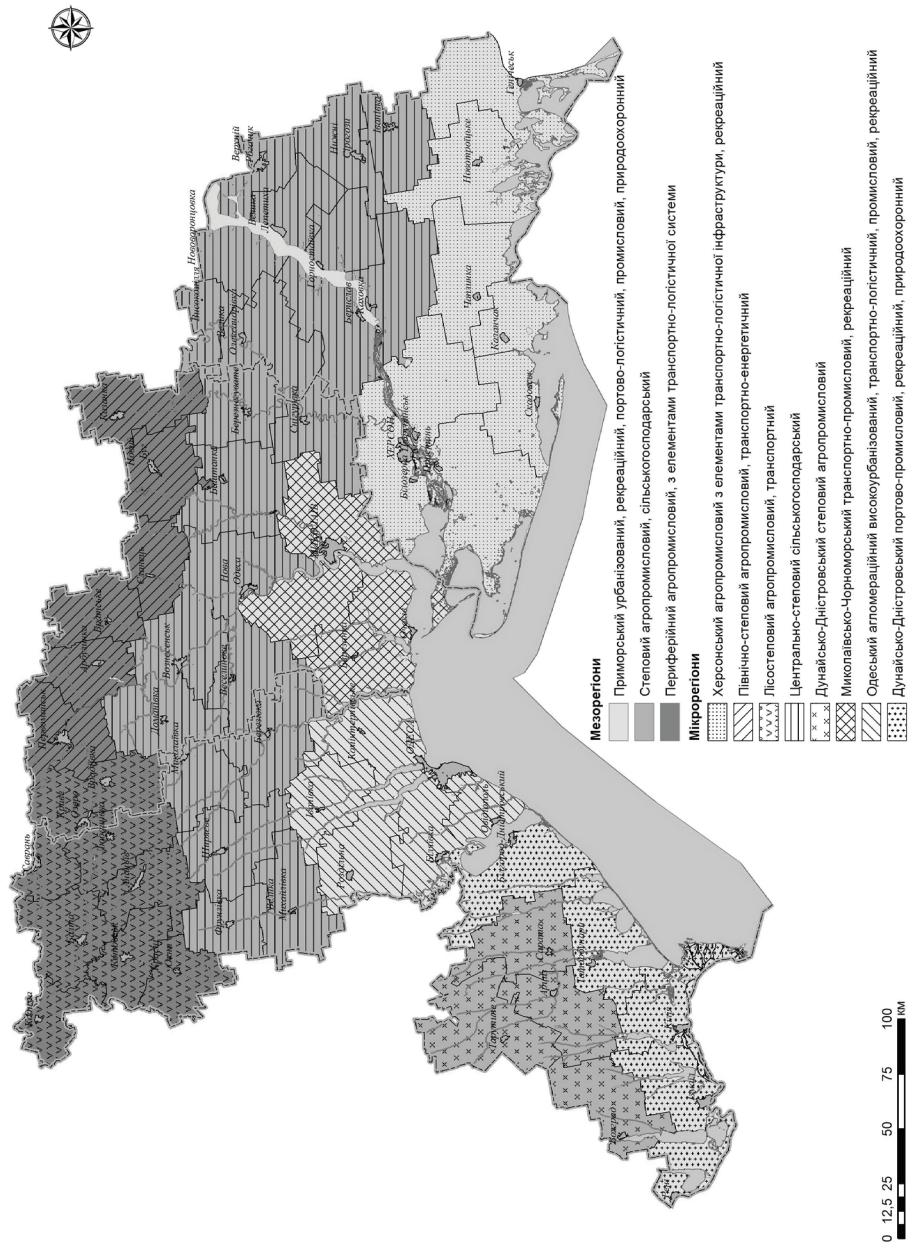

Рис. 1. Мезорегіони та мікрорегіони в межах Українського Причорномор'я (розроблено автором)

головними критеріями виступають зональні природні особливості. Периферійний мезорегіон більшою своєю частиною знаходиться в Лісостеповій зоні (*Котовський, Балтський, Красноокнянський, Кодимський, Ананьївський, Любашівський, Савранський, Кривоозерський, Владіївський*), лише його східна частина (*Арбузинський, Братський, Єланецький, Новобузький та Казанківський р-ни*) простягається в межах Північностепової фізико-географічної підзони. Умови ведення сільського господарства, структура сільськогосподарських угідь, співвідношення головних галузей сільського господарства та виробнича спеціалізація мають свої відмінності, які враховуються при встановленні межі між Степовим агропромисловим, сільськогосподарським мезорегіоном та Периферійним мезорегіоном. В межах мезорегіону простягається Галицько-Слобожанський екологічний коридор національного рівня, який разом із об'єктами природно-заповідного фонду є елементами екологічного каркасу України.

Критерієм для виділення *мікрорегіонів* є функціональне зонування території країни та господарська спеціалізація згідно Генеральної схеми планування України [4]. Ключовими ознаками виділення територіальних одиниць – *мікрорегіонів* є господарські функції, тип ведення сільського господарства.

Так, серед пріоритетних напрямків розвитку для *Приморського мезорегіону* є – постіндустріальні види діяльності (продукування інновацій), прикордонні та транзитно-транспортні функції (зокрема міжнародного транзиту, зовнішньоторговельні), лікувально-, оздоровчо- та спортивно-рекреаційна діяльність.

Треба зауважити, що *Приморський мезорегіон* (рис. 1) взагалі відрізняється різноманітністю видів використання території, отже в його межах рахуємо доцільним виокремити наступні мікрорегіони: Дунайсько-Дністровський портово-промисловий, рекреаційний, природоохоронний; Одеський агломераційний високоурбанізований, транспортно-логістичний, промисловий, рекреаційний; Миколаївсько-Чорноморський транспортно-промисловий, рекреаційний та Херсонський агропромисловий з елементами транспортно-логістичної інфраструктури, рекреаційний (рис. 1).

В цілому для континентальної території регіону УП при виділенні одиниць мікрорівня враховано спеціалізацію сільського господарства та його інтегрованість у агропромисловий комплекс. Так, *Степовий мезорегіон* доцільно розділити на два мікрорегіони – *Дунайсько-Дністровський степовий агропромисловий*, спеціалізацією якого є окрім зернового господарства виноградарство і плідівництво, а в тваринництві – вівчарство і птахівництво, в мікрорегіоні розвинуте зрошуване землеробство; *Центрально-степовий сільськогосподарський мікрорегіон* характеризується дещо іншою спеціалізацією – зерновим господарством, виробництвом соняшнику, молочно-м'ясним скотарством та свинарством.

В межах *Периферійного мезорегіону* виділяються два мікрорегіони – *Лісостеповий агропромисловий, транспортний* в межах якого проходитьимуть

міжнародні авто- та залізничні коридори, формується потужний логістичний вузол у м. Котовськ; та *Північно-степовий агропромисловий, транспортно-енергетичний* – з могутнім енергетичним вузлом, сформованим на базі Південноукраїнської АЕС та Ташлицької ГАЕС, а також Первомайським транспортним вузлом.

Критеріями виділення *округу* вважаємо розселення населення, вид природокористування, господарську спеціалізацію. Ключовими ознаками округу є локальні системи розселення; функціональні типи поселення та головний вид природокористування. Для регіону УП на цьому рівні доцільно враховувати також наявність у сільському господарстві зрошення. Наведена у праці Мальчикової Д. С. [2] узагальнена номенклатура виділених для співставного аналізу видів природокористування на Херсонщині може бути використано і для всього регіону Українського Причорномор'я.

Так в межах *Дунайсько-Дністровського портово-промислового, рекреаційного, природоохоронного мікрорегіону* було виділено два округи – *Дунайський портово-промисловий, природоохоронний, транзитно-транспортний, рекреаційний* із ядром у Ізмаїлі та *Тузлівський рекреаційний, природоохоронний, рибпромисловий* із ядром у Білгороді-Дністровському (рис. 2). Основними критеріями розмежування виступають – наявність судноплавної ріки Дунай з портами та портопунктами, а звідси і розвиток відповідних галузей морегосподарства; ще один фактор – розселення населення в Придунав'ї характеризується більшими щільністю, людністю та кількістю населених пунктів ніж у Тузлівському окрузі. Для останнього округу визначним чинником є розвиток лікувально-, оздоровчо- та спортивно-рекреаційної діяльності на базі ландшафтно-рекреаційних, бальнеологічних та інших лікувальних ресурсів.

Одеський агломераційний високоурбанізований, транспортно-логістичний, промисловий, рекреаційний мікрорегіон доцільно розділити на два округи, в якості визначних критеріїв для виокремлення *Одеського портово-промислового, рекреаційного, транспортно-логістичного округу* виступають – безпосереднє розташування м. Одеси, Овідіопольського та Комінтернівського адміністративних районів на узбережжі, у зв'язку з цим розвиток морегосподарського комплексу та курортно-туристського господарства. Розселення населення також має свою специфіку – населені пункти зосереджено переважно уздовж берегової лінії. *Одеський приміський агропромисловий округ* виконує вже дещо інший набір господарських функцій – для задоволення потреб м. Одеси в ньому зосереджено високоінтенсивне приміське сільське господарство, населені пункти зосереджено переважно уздовж транспортних магістралей.

Миколаївсько-Чорноморський транспортно-промисловий, рекреаційний мікрорегіон має в своєму складі два округи – *Миколаївський приміський, портово-промисловий, транспортний* в межах якого м. Миколаїв, Жовтневий та Миколаївський, адміністративні райони. До зазначеного округу можна віднести також південно-західну частину Новоодеського району, тому що за своїми ха-

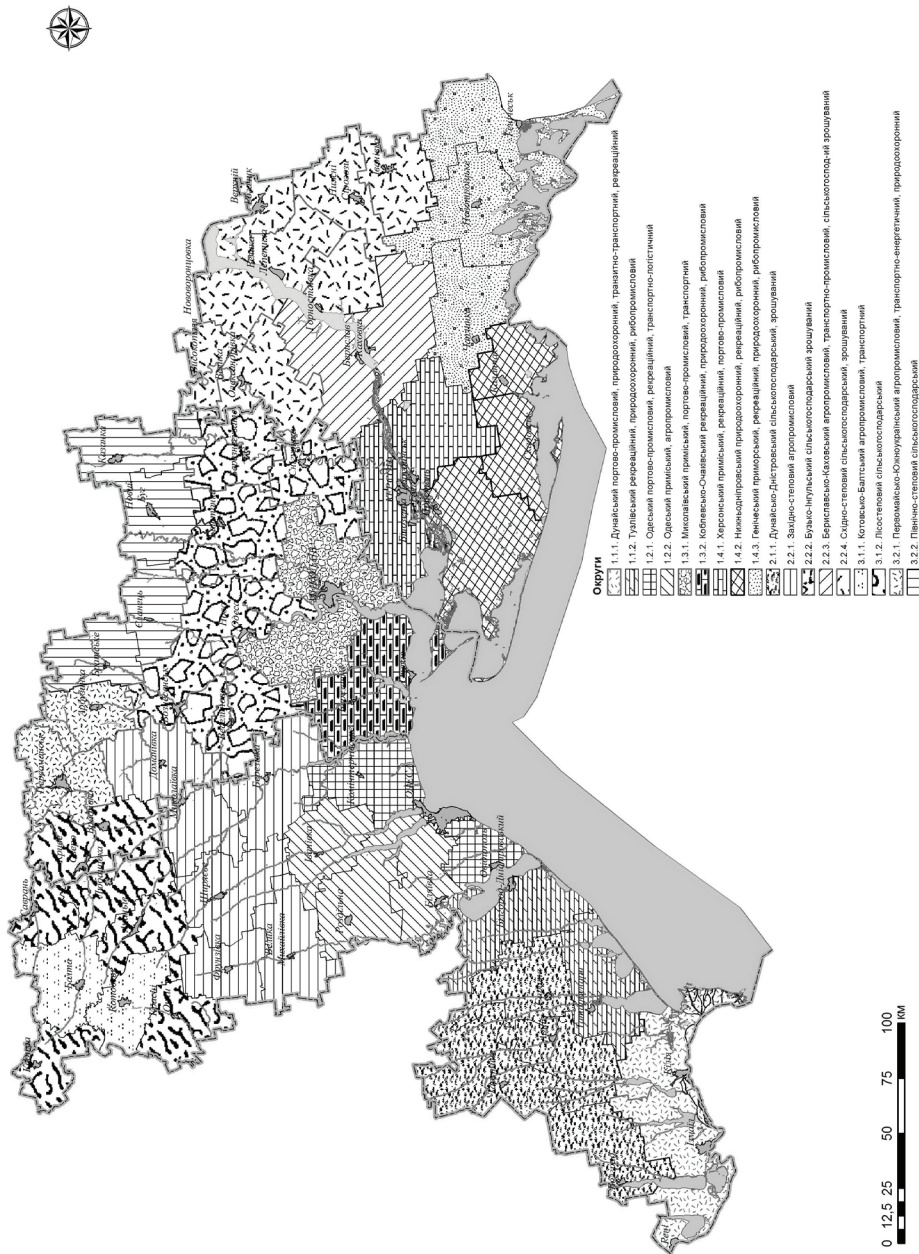

Рис. 2. Округи в межах регіону Українського Причорномор'я (розроблено автором)

рактеристиками розселення населення вона входить до складу Миколаївської приміської зони. Округ виконує повний спектр функцій – портово-промислові, транспортні-логістичні, туристичні, науково-освітні, інноваційні.

Коблевсько-Очаківський рекреаційний, природоохоронний, рибпромисловий округ розташовано безпосередньо на узбережжі Чорного моря, що зумовило його функціональну специфіку. Округ характеризується розвинутою курортно-рекреаційною інфраструктурою [5], в його межах знаходиться національний природний парк «Білобережжя Святослава», та регіональний ландшафтний парк «Тилігульський».

Херсонський агропромисловий, з елементами транспортно-логістичної інфраструктури, рекреаційний мікрорегіон у своєму складі має три округи. *Херсонський приміський, рекреаційний, портово-промисловий округ* – в його межах формується Херсонська агломерація, функціонують Херсонський морський торговельний та Херсонський річковий порти. На території *Нижньодніпровського природоохоронного, рекреаційного, рибпромислового округу* знаходиться два біосферних заповідника – Чорноморський та Асканія-Нова, зосереджено численні курорти на чолі із Скадовськом та Голою Пристанню та в перспективі передбачено формування Каланчацького курортно-рекреаційного району з курортами – Роздольне, Максима Горького, Олексіївка, Приморське, Хорли [5]. *Генічеський приморський рекреаційний, природоохоронний, рибпромисловий округ* із ядром у місті-курорті Генічеськ має вихід до Азовського моря, на його території розташовано Азово-Сиваський національний парк. Останні два округи мають різну сільськогосподарську спеціалізацію, що також було враховано при їх розмежуванні.

Дунайсько-Дністровський степовий агропромисловий мікрорегіон складається з одного округу *Дунайсько-Дністровського сільськогосподарського зрошувального*, оскільки за основним видом господарської спеціалізації – агропромисловістю та розселенням населення (а також демографічними показниками) це досить однорідна територія. В свою чергу, найбільший за своєю площею *Центрально-степовий сільськогосподарський мікрорегіон* вважаємо доцільним розділити на чотири округи. *Західно-степовий агропромисловий округ* характеризується землеробським підтипом сільськогосподарського природокористування з частковим збереженням природних систем (луки, сіножаті, пасовища). Спеціалізацією сільського господарства є вирощування зерна, виробництво соняшнику, молочно-м'ясне скотарство та свинарство. Відмінною рисою округу є те, що при досить високій частці територій, що можуть бути включені до екомережі (до 36%), фактична частка територій природно-заповідного фонду зовсім незначна (0-1,48%) [11]. *Бузько-Ингулецький сільськогосподарський зрошуваний округ* при подібній сільськогосподарській спеціалізації має землеробський підтип сільськогосподарського природокористування з інтенсивним перетворенням ландшафтів (орне землеробство, в тому числі зрошуване, овочівництво, садівництво, виноградарство).

Для *Бериславсько-Каховського агропромислового, транспортно-промислового, сільськогосподарського зрошуваного округу* окрім сільськогосподарського природокористування характерні наступні види природокористування: точкове промислове (на рівні окремих підприємств), транспортно-логістичне (транспортні магістралі, комунікаційні мережі, залізничні вузли та товарні станції, річковий порт), водогосподарське (експлуатація Каховської ГЕС). Для населення характерне компактне розселення у Каховській агломерації.

Східно-степовий сільськогосподарський зрошуваний округ займає крайню східну частину регіону УП, серед усіх округів характеризується найнижчими показниками щільності населення (13-17 осіб на 1 км²), невисокою густиною сільського розселення (1,2-2,2 поселень на 100 км²), високими показниками втрат населення (2000-2015 рр, %) – до 20,7%. Переважає сільськогосподарське та меліоративне природокористування (виникає під час впровадження меліоративних робіт тривалої дії – зрошування), незважаючи на наявність Дніпровської водної артерії майже зовсім відсутнє біосферо-природоохоронне природокористування.

Лісостеповий агропромисловий, транспортний мікрорегіон має в своєму складі два округи: *Котовсько-Балтський агропромисловий, транспортний та Лісостеповий сільськогосподарський*. Окрім переважаючого сільськогосподарського виду природокористування для обох округів характерно лісгосподарське природокористування – лісопаркове та лісопромислове; біосферо-природоохоронне природокористування – природоохоронно-об'єктне, ареальне, мереживне (проходить Галицько-Слобожанський екологічний коридор національного рівня).

В межах Північно-степового агропромислового, транспортно-енергетичного мікрорегіону виділяються також два округи. *Первомайсько-Южноукраїнський агропромисловий, транспортно-енергетичний, природоохоронний округ*. Первомайськ є другим за людністю містом Миколаївщини, в народногосподарському комплексі області воно виконує різноманітні функції – промислові, транспортні, адміністративно-управлінські, культурно-освітні, і інші. Южноукраїнськ – вузькоспеціалізоване місто – центр атомно-енергетичного комплексу. В системі розселення виконує роль агломерованого міста. Слід зазначити також, що з цих районів, розміщених на значній відстані від морського узбережжя та обласного центру, в останні 30-40 років спостерігався менш інтенсивний, в порівнянні з іншими районами, міграційний відтік сільських жителів в міста, що сприяло збереженню тут більш-менш стабільного населення і підвищеної людності сільських населених пунктів.

Північно-степовий сільськогосподарський округ із ядром у м. Новий Буг, яке виконує агропромислові, освітянські, адміністративні, побутові та транспортні функції, характеризується досить густою розселенською сіткою сільських поселень (4,4 поселень на 100 км²), але людність сільських населених пунктів невелика – в середньому становить 249 осіб. Господарською спеціалі-

зацією *Північно-степового сільськогосподарського округу* є харчова промисловість (молочна, хлібопекарська та борошномельна-круп'яна). Вважаємо, що одним із переважних видів природокористування, на рівні із сільськогосподарським, повинно стати біосферо-природоохоронне, оскільки територію округу проходить Південноукраїнський (Степовий) екологічний коридор національного рівня.

ВИСНОВКИ

Таким чином, в результаті аналізу територіальної організації суспільства Українського Причорномор'я на субрегіональному рівні, вперше виокремлено однорідні за особливостями ТОС таксономічні одиниці різного ієрархічного рівня – округи, мікрорегіони та мезорегіони для потреб планування території та удосконалення адміністративного устрою з дотриманням визначальних критеріїв при організації та формуванні одиниць NUTS в Україні. Проблема територіальної організації продуктивних сил для будь-якої країни є визначальною, бо вона лежить в основі господарського управління територією. Багаторівнева таксономія ТОС дає змогу науково обґрунтувати розвиток продуктивних сил як в межах всього регіону, так і максимально реалізовувати ті особливості – економічні, демографічні, природні, територіальні, якими володіє кожна одиниця субрегіонального рівня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Коломієць К. В.* Концептуальні положення формування таксономічних одиниць територіальної організації суспільства на субрегіональному рівні [Текст] / К. В. Коломієць // Географія та туризм. Науковий збірник. – Київ – Київський національний університет ім. Т.Г.Шевченка, 2016 р. – Вип. 36. – С. 180-190
2. *Мальчикова Д. С.* Аналіз територіальних ресурсів у плануванні територій та практиці адміністративної регіоналізації [Текст] / Д. С. Мальчикова // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Геологія. Географія. Екологія» – 2015. – Вип. 43. – С. 129-134
3. *Немець К. А.* Теорія і методологія географічної науки: методи просторового аналізу [Текст] / Навчально-методичний посібник / К. А. Немець, Л. М. Немець // X. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – 172 с.
4. Про генеральну схему планування території України : Закон України від 07 лютого 2002 р. № 3059-III [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3059-14>.
5. *Сич В. А., Коломієць К. В.* Рекреаційні складові у плануванні території регіону Українського Причорномор'я [Текст] / В. А. Сич, К. В. Коломієць // Вісник Одеського національного університету. Серія : Географічні та геологічні науки. – 2015. – Том 20. Вип. 2. – С. 121-132
6. *Топчієв О. Г.* Планування територій [Текст] : навч. посібник / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова. – Херсон : Грінв Д. С., 2014. – 268 с.
7. *Топчієв О. Г.* Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики [Текст] // О. Г. Топчієв – Одеса: Астропрінт, 2005. – 632 с.
8. *Топчієв О. Г., Мальчикова Д. С., Яворська В. В.* Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики. Навч. посіб. [Текст] / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова, В. В. Яворська. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. – 372 с.
9. *Топчієв О. Г., Тітенко З. В., Шашеро А. М.* Проблеми раціонального природокористування та екологічної організації території приморських регіонів України. [Текст] / О. Г. Топчієв., З. В. Тітенко, А. М. Шашеро // Вісник Одеського національного університету. Серія : Географічні та геологічні науки. – 2013- Том 18, Вип. 2 (18). – С. 101-110.

10. Яворська В. В. Геодемографічні процеси і геодемографічні райони Українського Причорномор'я: Методологічні і методичні проблеми: [Монографія] [Текст] / В. В. Яворська. – Одеса : Астропринт, 2007. – 208 с.
11. Яворська В. В., Сич В. А., Коломієць К. В. Особливості формування екомережі регіону Українського Причорномор'я [Текст] / В. В. Яворська, В. А. Сич, К. В. Коломієць // Вісник Одеського національного університету. Серія : Географічні та геологічні науки. – 2015. – Том 20. Вип. 4 – С. 129-143.
12. European Commission: European Regional and Urban Statistics Reference Guide (2010) Luxembourg: Publications Office of the European Union, 258 pp. Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/statmanuals/files/KS-RA-10-008-EN.pdf>. [Accessed 11 April 2016]

REFERENCES

1. Kolomyiets, K. V. (2016), *Konceptual'ni polozhennja formuvannja taksonomichnyh odyynyc' terytorial'noi organizacii' suspil'stva na subregional'nomu rivni* [Conceptual bases of formation of taxonomic units of territorial organization of society at the subregional level]. Geography and tourism. Scientific Journal of Taras Shevchenko National University of Kyiv, vol. 36, pp. 180-190.
2. Mal'chukova, D. S. (2015), *Analiz terytorial'nykh resursiv u planuvanni terytorij ta praktytsi administratyvnoyi rehionalizatsiyi* [Analysis of local resources in the planning of territories and the practice of administrative regionalization]. The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Geology. Geography. Ecology, vol. 43, pp. 129-134
3. Nyemets', K. A. Nyemets', L. M. (2014), *Teoriya i metodolohiya heohrafichnoyi nauky: metody prostorovoho analizu / Navchal'no-metodychnyy posibnyk* [Theory and Methodology of geography: methods of spatial analysis. Textbook], Kherson: KhNU imeni V. N. Karazina, 172 p.
4. *Pro heneral'nu skhemu planuvannya terytoriyi Ukrainy. Zakon Ukrainy vid 07 lyutoho 2002 r. No 3059-III* (2002), [On the general scheme of planning the territory of Ukraine. The Law of Ukraine № 3059-III, February 7, 2002]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3059-14> [Accessed 15 April 2015].
5. Sych, V. A., Kolomyiets', K. V. (2015), *Rekreatsiyini skladovi u planuvanni terytoriyi rehionu Ukrayins'koho Prychornomor'ya* [Recreational components in territorial planning of the Ukrainian Black Sea region]. Odesa National University Herald. Geography and Geology, vol. 20, No. 2, pp. 121-132.
6. Topchiyev, O. G., Mal'chukova, D. S. (2014), *Planuvannya terytorij: navchal'nyj posibnyk* [Planning of the territories. Textbook], Herson: Grin' D. S., 268 p.
7. Topchiyev, O. G. (2005), *Suspil'no-geografichni doslidzhennja: metodologija, metody, metodyky* [Socio-geographical researches: methodology, methods, techniques], Odessa: Astroprint, 632 p.
8. Topchiyev, O. H., Mal'chukova, D. S., Yavors'ka, V. V. (2015), *Rehionalistyka: heohrafichni osnovy rehional'noho rozvytku i rehional'noyi polityky. Navch. posib.* [Regionalistics: geographical bases of regional development and regional policy], Kherson : OLDI-PLYuS, 372 p.
9. Topchiyev, O. G., Titenko, Z. V., Shashero, A. M. (2013), *Problemy racional'nogo pryrodokorystuvannja ta ekologichnoi' organizacii' terytorii' prymors'kyh regioniv Ukrainy* [The problems of environmental management and ecological organization of territory of coastal regions of Ukraine]. Odesa National University Herald. Geography and Geology, vol. 18, No. 2 (18), pp. 101-110.
10. Yavors'ka, V.V. (2007), *Heodemohrafichni protsesy i heodemohrafichni rayony Ukrayins'koho Prychornomor'ya: Metodolohichni i metodychni problemy*. Odesa : Astroprynt. [Geodemographic processes and geodemographic areas of the Ukrainian Black Sea region: methodical and methodological problems], Odesa : Astroprynt, 208 p.
11. Yavors'ka, V. V., Sych, V. A., Kolomyiets', K. V. (2015), *Osoblyvosti formuvannya ekomerezhi rehionu Ukrayins'koho Prychornomor'ya* [Features of formation of the Ukrainian Black Sea region econet]. Odesa National University Herald. Geography and Geology, vol. 20, No. 4, pp. 129-143.
12. European Commission: European Regional and Urban Statistics Reference Guide (2010) Luxembourg: Publications Office of the European Union, 258 pp. Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/statmanuals/files/KS-RA-10-008-EN.pdf>. [Accessed 11 April 2016]

Надійшла 20. 06. 2016

Е. В. Коломиец, ст. преподаватель
кафедра географии Украины,
Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова,
ул. Дворянская, 2, Одесса, 65082, Украина
ggf@onu.edu.ua

ТЕРРИТОРИАЛЬНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВА РЕГИОНА УКРАИНСКОГО ПРИЧЕРНОМОРЬЯ ДЛЯ НУЖД ПЛАНИРОВАНИЯ ТЕРРИТОРИИ И АДМИНИСТРАТИВНОЙ РЕГИОНАЛИЗАЦИИ

Резюме

В статье проанализированы особенности территориальной организации общества (ТОС) региона Украинского Причерноморья. Регион Украинского Причерноморья рассмотрен как социально-экономическая система, в рамках которой выделяются таксономические единицы различного иерархического уровня. Даны принципы, которые выступают фундаментом для разграничения регионов и их составляющих – мезорегионов, микрорегионов и округов. В регионе Украинского Причерноморья по определенным критериям и признакам выделено три мезорегиона, восемь микрорегионов и восемнадцать округов и дана характеристика ТОС в пределах каждого из них.

Ключевые слова: территориальная организация общества, регион Украинского Причерноморья, планирование территории, мезорегион, микрорегион, округ.

K.V. Kolomiyets

Department of Geography of Ukraine,
Odessa I. I. Mechnikov National University,
Dvorianskaya St., 2, Odessa, 65082, Ukraine
ggf@onu.edu.ua

TERRITORIAL ORGANIZATION OF SOCIETY OF UKRAINIAN BLACK SEA REGION FOR THE NEEDS OF THE PLANNING AREA AND ADMINISTRATIVE REGIONALIZATION

Abstract

Purpose. The peculiarity of the present stage of socio-economic development of Ukraine is appeared in significant territorial differentiation of socio-economic status as the region as a whole, as well as intra-region specific differences. The aim of the paper is to develop proposals of the territorial organization of society of Ukrainian Black Sea region on the meso- and micro levels as the basis for the formation of spatial planning schemes in the region, the elaboration of a regional development strategy, the administrative regionalization. The object of research is the territorial organization of society Ukrainian Black Sea region. Research subject is spatial and temporal features of the territorial organization of society UBSR.

Data & Methods. The basis of the territorial organization of society is laid on functional zoning, which is based on General scheme of planning area of Ukraine; geographi-

cal position, especially the resettlement of the population and its impact on the territorial organization of society. In the article were used data from statistics offices of Mykolaiv, Odessa and Kherson oblasts, cartographic sources. During the analysis of materials were used mapping, comparative geography method, system analysis method, classification method.

Results. As a result of analysis of territorial resources of UBSR it has been allocated three mezoregions – Seaside, Steppe and Peripheral. The main factor that determines the natural and economic regionalization at mezolevel is a seaside position of UBSR. In turn, mezoregions consist of eight micro-regions and eighteen local units. We believe that given the characteristics of the territorial organization of society at the sub-regional level allows for the most effective use of territorial and human resources, to increase the role of territories with respect to their socio-economic situation, to develop new and exciting ideas for the solution of problems of regional development.

Keywords: territorial organization of society, the Ukrainian Black Sea region, territory planning, mezoregion, micro-region, local unit.